BENUT SAMEN MET DEZE ERFGOEDORGANISATIES DE KANSEN DIE ERFGOED BIEDT:

FEDERATIE INSTANDHOUDING MONUMENTEN

Agrarisch Erfgoed Nederland
Artis
BOEi
CIO-K
Evangelische Broedergemeente Zeist
Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg
Federatie Varend Erfgoed Nederland
Erfgoedvereniging Heemschut
Landelijk Hofjesberaad
Landelijke Federatie Het Behouden Huis
Stichting Liniebreed Ondernemen
Nationale Monumentenorganisatie
Nederlandse Kastelenstichting
Nederlandse Tuinenstichting
Staatsbosbeheer
Alde Fryske Tsjerken
Behoud Kerkelijke Gebouwen in Noord-Nederland
Stichting Kastelen, Buitenplaatsen en Landgoederen
Klinkend Erfgoed Nederland
Het Drentse Landschap
Geldersch Landschap en Kasteelen
Het Groninger Landschap
Het Limburgs Landschap
Het Utrechts Monumentenfonds
Utrechts Landschap
Stichting Menno van Coehoorn
Mobiele Collectie Nederland
Monumenten van de Maatschappij van Weldadigheid
Stichting Monumentenbezit
Oude Gelderse Kerken
Oude Groninger Kerken
Oude Hollandse Kerken
Vakgroep Restauratie
Vereniging De Hollandsche Molen
Hendrick de Keyser
Vereniging van Provinciale Monumentenwachten Nederland
Natuurmonumenten
Vereniging van Beheerders van Monumentale Kerkgebouwen in Nederland
Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer in de PKN

ERFGOEDPLATFORM VAN KUNSTEN'92

BOEi
DEN Kennisinstituut cultuur & digitale transformatie
DutchCulture
Erfgoedstem
Erfgoedvereniging Heemschut
Federatie Instandhouding Monumenten
Federatie Grote Monumenten gemeenten
Federatie Ruimtelijke Kwaliteit
Fonds Cultuurparticipatie
Groot Reuvensoverleg
Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed
Koninklijke Vereniging Archiefsector Nederland
Kunsten'92
KVAN BRAIN (Archiefsector)
Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst
Landelijk Contact Museumconsulenten
Mondriaan Fonds
Museumvereniging
Nationale Monumentenorganisatie
Nationaal Restauratiefonds
Nederland Monumentenland
Netwerk Steunpunten Cultureel Erfgoed
Overleg Provinciale Erfgoedinstellingen Nederland
Prins Bernhard Cultuurfonds
Restauratoren Nederland
Stichting Kastelen, historische Buitenplaatsen en Landgoederen
Stichting Liniebreed Ondernemen
Stichting Nationale Archeologiedagen
Unesco Werelderfgoed
Vereniging de Hollandsche Molen
Vereniging Ondernemers in Archeologie
Weleer

GA-PLATFORM RESTAURATIE

Vereniging Timmerwerk Restauratie
Vereniging Restauratie Steenhouwers
Vereniging van Erfgoedhoveniers
Nederlandse Vereniging van Leidekkers
Vakfederatie Rietdekkers
Nederlandse Vereniging van Molenmakers
Ondernemers Vereniging van Glazeniers
Nederlands Gilde van Kunstsmeden
Onderhoud NL Restauratieschilders
Gebouwschil Nederland

VAWR
VERENIGING ARCHITECTEN WERKZAAM IN DE RESTAURATIE

NCE
NATIONAAL CENTRUM ERFGOEDOPLEIDINGEN

35 SINDS 1986 erfgoed Academie

Erfgoed maakt uw gemeente leefbaar en aantrekkelijk. Benut uw kansen!

Gemeenteraads-verkiezingen 2022

Oproep aan u als raadslid en bestuurder:

Als gemeenteraadslid of wethouder staat u de komende bestuursperiode voor grote uitdagingen. Dit pamflet laat zien welke kansen erfgoed biedt om te investeren in de kwaliteit van de leef-omgeving, met de aanpak van de klimaatcrisis, de verduurzaming van onze samenleving en de realisatie van honderdduizenden woningen. Erfgoed is bij uitstek een beleidsterrein dat bijdraagt aan het welzijn van uw inwoners, aan economische innovatie en een interessant leef- en vestigingsklimaat.

In zes oproepen geven we aan waar uw kansen liggen en hoe u die als gemeenteraadslid of bestuurder straks kunt verzilveren!

WWW.ERFGOEDPAMFLET.NL

TOELICHTING, VOORBEELDEN EN INSTRUMENTEN

1 BASIS OP ORDE: INVESTEER IN KENNIS, KUNDE EN CAPACITEIT

Erfgoedformatie op orde

Gemeenten vormen een belangrijk startpunt voor monumenteigenaren die hun monument willen aanpassen. Goed geïnformeerde eigenaren dragen bij aan kwalitatief herstel en behoud van monumenten. Breng de erfgoed-formatie in uw gemeente op orde en investeer in goede voorlichting aan monumenteigenaren. Dit gaat niet altijd goed. De afgelopen jaren is door gemeenten fors ingeleverd op kennis, kunde en capaciteit van erfgoedambtenaren. Ook het toezicht van provincies, in plaats van door de Erfgoedinspectie, mag op het erfgoedterrein als onvoldoende worden bestempeld. Twee rapporten maken dit duidelijk:

- Het BMC-rapport 'Stelsel of lappendeken': vng.nl/sites/default/files/publicaties/2018/p004780_stelsel_of_lappendeken_-_quickscanonderzoek_wijn_c_220218.pdf
- Rapport van de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed: www.inspectie-oe.nl/publicaties/rapport/2021/03/11/een-lappendeken.-zicht-op-toezicht-door-provincies

Erfgoedkennis op orde

Opleidingen van de Erfgoedacademie (www.erfgoedacademie.nl/opleidingsaanbod) en het Nationaal Centrum Erfgoedopleidingen (www.erfgoedopleidingen.nl/nce-opleidingen) verbreden en verdiepen de noodzakelijke erfgoedkennis voor de zorgvuldige uitvoering van wettelijke taken. Zij dragen bij aan de voorbeeldfunctie van gemeenten via de instandhouding van monumenten in gemeentelijk bezit, zoals voormalige raadhuizen, torens bij of op kerken, molens en gebouw-de en groene verdedigingswerken.

Het aanbesteden, waarbij kwalitatieve criteria voorrang hebben op financiële criteria, betekent kiezen voor kwaliteit. Door bij het opstellen van plannen en het uitvoeren daarvan ook gebruik te maken van de uitvoeringsrichtlijnen van de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (www.stichtingerm.nl) en de inzet van het vakmanschap van erkende bedrijven, kunnen gemeenten aan eigenaren van rijks- en gemeentelijke monumenten tonen wat een zorgvuldige instandhouding van monumenten kan betekenen. Ook wordt de instandhouding van het vakmanschap op deze wijze gestimuleerd. Via een goede voorlichting aan eigenaren kunnen gemeenten goed opdrachtgeverschap bevorderen.

Erfgoedvisie, omgevingsvisie en omgevingsplan op orde

Voor het slagen van de Omgevingswet is het van cruciaal belang dat gemeenten een visie ontwikkelen en regie voeren op de ruimtelijke ordening, waaronder erfgoed en cultuurhistorie vallen. Betrek vanaf de initiatieffase de erfgoedwaarden van het gebied – niet pas bij de vergunningverlening – en werk met integrale teams waarin ook erfgoedambtenaren zitten. De Omgevingswet biedt ruimte voor betrokkenheid van inwoners en bedrijven bij de inrichting van de eigen leefomgeving. Erfgoed is een sterk middel voor participatie. Het gaat immers om wat inwoners waardevol vinden, waar ze aan gehecht zijn en welke plekken betekenis hebben.

Integrale visie, regie en participatie op orde

De Nederlandse regering is van plan het Verdrag van Faro te ratificeren, dat een grotere betrokkenheid van bewoners bij de zorg voor erfgoed stimuleert (www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedparticipatie-faro/verdrag-van-faro). Kerken, oude scholen en fabrieken, archeologische en groene monumenten, beeldbepalende panden in dorpen en in het buitengebied zijn bij uitstek locaties waar gemeenschappen zich voor willen inzetten.

Als de 'basis op orde' is kunnen gemeenten zich op een verantwoorde manier inzetten op 'eigen' ambities.

Voorbeelden en instrumenten

- Monumenten.nl – een platform dat monumenten-eigenaren wegwijs maakt en waarop alle gemeenten met hun eigen monumentenpagina te vinden zijn. Met praktijkvoorbeelden en kennisdossiers over o.a. vergunningen, wet- en regelgeving, duurzaamheid en interviews met erfgoedambtenaren en specialisten.
- Erfgoed in de Omgevingsvisie: www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/omgevingswet/omgevingsvisie
- De kracht van het uitdaagrecht bij cultureel erfgoed: www.lsabeweners.nl/de-kracht-van-uitdaagrecht-bij-cultureel-erfgoed/
- Voorbeeld van een sterke erfgoed-inclusieve omgevingsvisie door de Gemeente Leiden: gemeente.leiden.nl/bestanden/projecten/omgevingswet/omgevingsvisie-leiden-2040.pdf
- Routekaart Archeologisch Erfgoed Tilburg 2022–2025: 'Tilburg, een jonge stad met een oud verleden': www.tilburgers.nl/het-verhaal-van-tilburg-als-bindmiddel-van-de-samenleving
- Brugwachtershuisjes Project: www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedparticipatie-faro/faro-in-de-praktijk/brugwachtershuisjes
- Project K(l)eigoed in Friesland: Dorpsontwikkeling maatschappijen (DOM) en erfgoed: www.erfgoeddeal.nl/projecten/stedelijke-groei-en-krimp/project-waddenkust-kleigoed
- Cursus restauratietechniek voor monumenten: www.amsterdam.nl/kunst-cultuur/monumenten/educatie/cursus

2 BENUT BESTAANDE GEBOUWEN VOOR WONINGOPGAVE – MAAK EEN KANSEN-KAART VOOR MONUMENTEN

Voorbeelden en instrumenten

- College van Rijksadviseurs – Agenda: de 22e eeuw begint nu – www.collegevanrijksadviseurs.nl/actueel/nieuws/2021/12/22/agenda
- Atlas voor Gemeenten 2015: Thema Erfgoed (niet meer leverbaar!) www.gebiedsontwikkeling.nu/artikelen/hoed-uw-erfgoed-presentatie-atlas-voor-gemeenten-2015
- Publicatie Platform 31: Cultureel erfgoed op waarde geschat: www.platform31.nl/uploads/attachment_file/101/Publicatie_PL31_Cultureel_Erfgoed.pdf
- Toekomst religieus Erfgoed en toolkit Kerkenvisies: www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/religieus-erfgoed
- Kansenkaart Kerken Achterhoek: erfgoedoost-achterhoek.nl/wp-content/uploads/sites/3/2021/11/2021-11-15-Kansenkaart-TUD.pdf
- Cultuurhistorische kansenkaart Arnhem: www.commissiemer.nl/projectdocumenten/00005618.pdf
- Loods Herbestemming Monumenten: www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Cultuur_en_Erfgoed/Projecten/Loods_herbestemming_monumenten
- Wonen boven winkels Deventer: www.deventer.nl/wbwdeventer?contrast=low
- Platform Herbestemming.nu met meer dan 200 herbestemmingsprojecten en zeven kennisdossiers, zie als voorbeeld: Pakhuis het Bassein in Wormer getransformeerd tot levensloopbestendige appartementen-complex www.herbestemming.nu/projecten/bassein-wormer
- Voorbeeldproject wonen in industrieel erfgoed: www.boei.nl/projecten/bunswaard/

3 GEBRUIK DE RIJKE SPOREN UIT HET LAND-SCHAP – VERBIND STAD EN LAND VIA EEN LANDSCHAPSBIOGRAFIE

Voorbeelden en instrumenten

- Wat is een landschapsbiografie? www.rug.nl/staff/e.w.meijles/brochure_2_landschapsbiografie.pdf
- Stadsgenese – Publicatie van RCE en STOWA: www.stadsgenese.nl
- Landschapsbiografie gemeente Heiloo: www.landschapnoordholland.nl/files/2019-04/Gewaardeerd%20Landschap%20Heiloo%20eindrapport.pdf
- Sterke Steden hebben Sterke Landschappen: www.metropoolregioamsterdam.nl/wp-content/uploads/2021/07/Kansenkaart-MRA-landschap_-2020.pdf
- Park met spoorverleden: www.okra.nl/projecten/oark-oosterspoorbaan
- Een toekomst voor groen erfgoed: www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2012/01/01/een-toekomst-voor-groen en www.tuinenstichting.nl/groen-erfgoed
- Ruimte voor immaterieel erfgoed: www.immaterieelerfgoed.nl/image/2020/11/26/ruimte_voor_ie.pdf
- Voorbeeld Almere uit de 'Erfgoed is van ons allemaal'-campagne: www.youtube.com/watch?v=9IfA8rd-nXBs&list=PLH9BZQEIDYankOtI7ANscX4i6K0XJKpmn&index=8
- Herstel Liniedijken (Stelling van Amsterdam): www.noord-holland.nl/Actueel/Archief/2021/November_2021/Liniedijken_Stelling_van_Amsterdam_hersteld_en_meer_zichtbaar
- De Limes fiets- en wandelroutes zijn bekroonde en veel benutte routes. Actueel nu de Limes Werelderfgoed is geworden! www.limeswerelderfgoed.nl/bezoeken/wandelen-en-fietsen
- Bijzondere wandelroutes zoals het Pieterpad of Klompenpaden, of bijvoorbeeld: Floris V-pad, Maarten van Rossumpad – www.wandelnet.nl/lange-afstand-wandelpaden
- Voorbeelden van herbestemmingsprojecten op de rand van stad en platteland: de Adelaerthoeve, Arnhem, Schaarsbergen – www.adelaerthoeve.nl, de Nije Hoeve, Hengelo– www.denijehoeve.nl

4 ONDERSTEUN LOKALE CULTUUR, CREATIE EN CONSUMPTIE

Benutten van immaterieel erfgoed

Sinds 1998 zet Smederij Cornelis Pronk zich met Mondra Opleidingen in om de kennis van het ambachtelijk smeden door te geven en nieuwe smeden op te leiden in de traditie. Zij geven diverse vakopleidingen in smeden. Via workshops kunnen mensen kennismaken met het ambacht. Voor groep 8 van de basisschool is het project 'Wijzer met IJzer' ontwikkeld, waarbij de kinderen gaan smeden, bronsgieten en aluminium bewerken.

Het Fruitcorso Tiel ontwikkelt met zeven plaatselijke filialen van Albert Heijn een spaaractie voor een tribunekaart voor Corso by Night. Ook touroperators zijn geïnteresseerd; zij kopen tribunekaarten voor het middagcorso en bieden een trip naar het Fruitcorso aan.

Het Land van Cuijk in Noordoost-Brabant profileert zich met historisch landschap en streekproducten. Via de website en folders maken de samenwerkende gemeenten reclame voor arrangementen en fietsroutes. Routes voeren langs de traditioneel gevlochten maasheggen en langs de bloedprocessie van de Boxmeerse Vaart. Routes zijn gemaakt samen met beoefenaars van immaterieel erfgoed, voor toeristen die de lokale sfeer willen proeven. In het Land van Cuijk werken gemeenten, het recreatief bedrijfsleven, immaterieel erfgoedgemeenschappen en de ANWB samen. Ook werken zij samen met musea die achtergrondinformatie geven over de immaterieel erfgoedfestiviteiten in hun streek.

Voorbeelden en instrumenten

- Monitor Brede Welvaart: longreads.cbs.nl/monitor-brede-welvaart-en-sdgs-2021/overkoepelend-beeld-monitor-brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals-2021
- Gemeenschapsarcheologie – Community Archeology in Rural Environments (CARE) – gemeenschapsarcheologie.nl
- DRU in Ulft: ontmoeten, wonen en recreëren op een oude industriële locatie: www.dru-industriepark.nl/
- Van meubelfabriek naar 'open maak plek': de Gelderlandfabriek in Culemborg: www.degelderlandfabriek.nl
- Voorbeeld reconstructie Zwammerdamschepen: www.zwammerdamschepen.nl
- Beleid rond immaterieel erfgoed – www.immaterieel-erfgoed.nl/image/2021/11/18/nov_2021_beleid_rond_immaterieel_erfgoed.pdf
- Immaterieel erfgoed als toeristische bestemming – www.immaterieelerfgoed.nl/nl/page/10541/immaterieel-erfgoed-als-toeristische-bestemming
- Voorbeeld streekproducten (korte ketens): 'Aanstreekelijk': aanstreekelijk.nl
- Voorbeeld Erfgoed Sterren: hetoverstichtnl/actueel/nieuws/153/stichting-oldenzaalse-musea-winnaar-erfgoed-sterren
- Project 'Wijzer met IJzer': www.immaterieelerfgoed.nl/nl/smedenindandelst
- Stichting IJzerhart Rotterdam: stichting-ijzerhart.nl
- Fruitcorso Tiel: www.fruitcorso.nl/nl
- Maasheggen vlechten: www.immaterieelerfgoed.nl/nl/maasheggenvlechten
- Brabantse Dag Heeze: www.immaterieelerfgoed.nl/nl/brabantsedag
- Metaal Kathedraal in Utrecht: www.metaalkathedraal.nl
- Prodentfabriek in Amersfoort: prodentfabriek.nl
- Zwitsal Terrein in Apeldoorn: zwitsalapeldoorn.nl
- Voorbeeld reconstructies houten schepen, wachttoren en deel castellum Hoge – Woerd in Utrecht door Stichting Bouwloods Utrecht: www.stichtingbouwloods.nl

5 ZET ERFGOED IN ALS GIDS VOOR KLIMAAT-ADAPTATIE, VERDUURZAMING EN ENERGIE-TRANSITIE

Overweeg een financiële bijdrage in uw lokale Cultuurfonds voor Monumenten – een publiek-private samenwerking die financiële ondersteuning biedt aan gemeentelijke monumenten en lokaal beschermde monumenten bij onderhoud, restauratie, verduurzaming of herbestemming en waaruit iedere euro meerdere keren kan worden ingezet.

Ook immaterieel erfgoed biedt aanknopingspunten om te werken aan een duurzame wereld. Benut oude kennis en kunde van de natuur voor nieuwe toepassingen die, naast een praktisch nut, ook gericht zijn op het ecologisch verduurzamen van de omgeving. Imkers, die bijen hielden om de honing, zetten zich nu ook in om de biodiverse omgeving van hun bijen te ondersteunen door bloemen aan te planten. Stadslandbouwers vergroenen de stedelijke omgeving, via volkstuinen en het beheren van stadsboomgaarden, plukbossen en stadstuinen. Daar is een breder doel mee verbonden: het duurzaam produceren en consumeren van voedsel.
Voor de beoefening van veel immaterieel erfgoed is kennis van de natuur nodig, zoals voor het ambacht van heggenvlechten. De vlechters maken van bestaande, levende heggen afscheidingen tussen weilanden of langs paden, zodat deze ondoordringbaar zijn voor wee en wild. Deze duurzame afscheidingen bevorderen de biodiversiteit: vogels nestelen er en vinden er een schuilplaats. Zo blijft ook het karakteristieke landschap behouden. De heggenvlechters trekken bij kampioenschappen veel publiek en waardering.

Voorbeelden en instrumenten

- De 17 Globals Goals van de VN: vng.nl/sites/default/files/2020-04/handreiking-global-goals-in-het-gemeentelijk-beleid-2020.pdf
- Routekaart verduurzaming Monumenten: www.duurzaamerfgoed.nl
- Cultuurfonds voor monumenten: www.restauratiefonds.nl/files/docs/2021-12/Impactbrochure%20Cultuurfondsen%20voor%20Monumenten%202021.pdf

6 BEVORDER DE LEEFBAARHEID VAN HET PLATTELAND

De moderne landbouw is voorlopig vooral nog een bedreiging van het erfgoed, zowel voor de gebouwen als voor het landschap. Een transitie levert veel kansen op voor erfgoed en voor de leefbaarheid van het platteland.

Voorbeeld en instrumenten

- De toekomst van Nederland, door Floris Alkemade: www.collegevanrijksadviseurs.nl/actueel/nieuws/2020/04/21/floris-alkemade-over-de-toekomst-van-nl
- Oproep van Floris Alkemade, voormalig Rijksbouwmeester, voor een 'New Deal' – een nieuwe verhouding tussen stad en platteland tussen burgers en boeren www.collegevanrijksadviseurs.nl/projecten/rijk-boerenland
- Manifest Gebruik de boerderij! issuu.com/oost/docs/gebruik_de_boerderij_-_manifest_versie_2021 (met voorbeeld De Nijensteen in Veessen)
- Landschaps-inclusief landbouwproject: Rotterdam de boer op: www.natuurmonumenten.nl/rotterdam-de-boer-op
- Circulair landgoed Hackfort: www.natuurmonumenten.nl/natuurgebieden/landgoed-hackfort/nieuws/visie-voor-hackfort
- Landschapsinclusief landbouwproject: Landgoed Willemshoeve in Soest willemshoeve.herenboeren.nl
- Verslag van de opening van het programma Boerderij in beweging: www.boerderijinbeweging.nl/bib-berichten/verslag-startbijeenkomst-bib
- Groene Menukaart' voor typische monumenten zoals grachtenhuizen of Groene Menukaart Staphorst: www.degroenemenukaart.nl/nl/staphorst/over-ons/?buildingTypeSlug=woonhuizen
- Nieuwe regeling verduurzaming maatschappelijk vastgoed: www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2021/11/14/plannen-ontvouwd-voor-525-miljoen-maatschappelijk-vastgoed
- Regio Deal bodemdaling Groene Hart: bodemdalingdebaas.nl
- Erfgoed Deal-project Brabantse Watermolenlandschappen: www.erfgoeddeal.nl/projecten/klimaatadaptatie/watermolenlandschappen-voor-klimaatadaptatie
- Polder Blokhoven bij de Lek: www.hdsr.nl/zoeken/@40728/aanleg-inundatieveld/
- Herinrichting Malieblad in Utrecht als park, met steun van Erfgoedparels: www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/cultuur-en-erfgoed/erfgoedparels
- Immaterieel erfgoed als hefboom voor duurzaamheid: www.immaterieelerfgoed.nl/image/2021/6/17/bm127_bakels_elpers_boekman.pdf

Kijk verder op
WWW.ERFGOEDPAMFLET.NL

1 BASIS OP ORDE: INVESTEER IN KENNIS, KUNDE EN CAPACITEIT

Uw gemeente is een belangrijke schakel in de instandhouding van gebouwde, groene en archeologische monumenten. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor vergunningverlening, toezicht en handhaving van rijks- en gemeentelijke monumenten en vormen het kennis- en informatieloket voor eigenaren van monumenten. Veel gemeenten hebben eigen monumenten in bezit en zien toe op beschermde stads- en dorpsgezichten. De erfgoedformatie moet gebaseerd worden op deze wettelijke taken en op gemeentelijke ambities.

Bevorder de zorgvuldige instandhouding van monumenten door de erfgoedkennis van uw erfgoedambtenaren te vergroten. Kies voor kwaliteit bij de instandhouding van monumenten in gemeentelijk bezit, stimuleer vakmanschap en schakel erkende restauratiebedrijven in. Geef het goede voorbeeld en wees een goede opdrachtgever.

De Omgevingswet biedt uw gemeente de kans om, op basis van een erfgoedvisie, het erfgoed zorgvuldig in te passen in omgevingsvisie en omgevingsplan. Zo kunt u de basis op orde brengen voor uw wettelijke erfgoedtaken: visie op de fysieke leefomgeving inclusief erfgoed, vergunningverlening, toezicht en handhaving, acteren op instandhoudingsplicht bij monumenten, kennis- en informatieloket voor monumenteneigenaren.

De klimaatadaptatie, energietransitie en woningopgave vergen een integrale visie en regie van het bevoegd gezag. De Omgevingswet biedt uw gemeente de ruimte om hierop een visie te ontwikkelen en regie te voeren, waarin u van meet af aan de erfgoedwaarden moet betrekken. Erfgoed biedt ook ruimte via participatie aan betrokkenheid van erfgoedvrijwilligers, bewoners en bedrijven. Ondersteun in uw gemeente *right to challenge* of *right to bid* initiatieven, waarbij bewoners zelf het initiatief in handen nemen. Verbindende en kundige erfgoedambtenaren zijn hierbij onmisbaar.

Basis op orde betekent:

- Breng de erfgoedformatie in uw gemeente op orde.
- Investeer in kennis, kunde en capaciteit van erfgoedambtenaren, werk samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het Restauratiefonds en provinciale erfgoedhuizen. Stimuleer vakmanschap en goed opdrachtgeverschap.
- Ontwikkel een erfgoedvisie, omgevingsvisie en omgevingsplan en borg erfgoed daarin.
- Sta voor een visie op de erfgoedinclusieve aanpak van de grote maatschappelijke opgaven van nu en betrek vrijwilligers, bewoners en bedrijven daarbij.

Cursus monumentenzorg voor (erfgoed)ambtenaren

2 BENUT BESTAANDE GEBOUWEN VOOR DE WONINGOPGAVE – MAAK EEN KANSENKAART VOOR MONUMENTEN

Steden en dorpen met kenmerkende en zichtbare historie zijn een stuk aantrekkelijker dan plaatsen zonder een kenmerkende en zichtbare historie, zo blijkt uit 'Erfgoed, Atlas voor gemeenten 2015'. Bovendien vertegenwoordigen monumenten en karakteristieke panden een hogere economische waarde dan jonge, seriematige panden, waardoor historische bebouwing meer OZB oplevert. Zoek locaties voor de woningopgave of bedrijfslocaties daarom in de historische kern en de bestaande bebouwing.

Het benutten van de bestaande gebouwenvoorraad voor woningen is veel duurzamer dan bouwen in het groen. Bovendien staan deze gebouwen al aan bestaande straten en zijn ze ingebed in het weefsel van uw stad of dorp. U hoeft daarvoor geen dure investeringen te doen in nieuwe infrastructuur en nutsvoorzieningen. Stel voor uw gemeente een Kansenkaart op voor monumenten, karakteristieke panden en religieus erfgoed in dorpen, steden en in het buitengebied, en inventariseer welke nieuwe functies mogelijk zijn, uiteraard met respect voor de historische waarden van deze gebouwen.

Wonen in voormalig Steenfabriek de Bunswaard (foto Jan van Dalen)

3 GEBRUIK DE RIJKE SPOREN UIT HET LANDSCHAP – VERBINDT STAD EN LAND VIA EEN LANDSCHAPSBIOGRAFIE

De coronacrisis heeft nog maar eens aangetoond hoe belangrijk het is om 'naar buiten te kunnen'. Een park, een stuk bos of een landgoed, de nabijheid van groen is van groot belang voor het welzijn van uw inwoners. U kunt historische landschappelijke structuren en archeologische locaties benutten voor een goed raamwerk van groene gebieden en open water in uw gemeente. Denk ook aan de vele voorbeelden van immaterieel erfgoed dat verbonden is met het natuurlijk landschap, zoals heggenvlechten, corso's, het hoeden van schaapskuddes, de weervisserij of de traditionele bevloeiing van grasland.

Stel samen met uw inwoners Landschapsbiografieën op. U krijgt daarmee inzicht in de ontstaansgeschiedenis van het landschap en vindt van daaruit aanknopingspunten voor toekomstige ontwikkelingen. Betrek daarbij de agrarische en landschappelijke geschiedenis en de nog aanwezige historische boerderijen. Investeer in de zichtbaarheid en beleefbaarheid van waardevolle cultuurlandschappen. Benut de kansen die herbestemming van agrarisch erfgoed biedt. Zo vergroot u tevens de toeristische en recreatieve aantrekkingskracht van uw gemeente. Koester het open landschap, laat het niet verrommelen en bouw het niet vol.

Smederij IJzerhart, Stadswerf Koningspoort in Rotterdam

4 ONDERSTEUN LOKALE CULTUUR, CREATIE EN CONSUMPTIE

In een participatieve economie wilt u uw inwoners betrekken bij beslissingen over productie en consumptie. Rond industriële en archeologische monumenten en forten ontstaan vaak creatieve 'hotspots' die diepgeworteld zijn in de gemeenschap. Ondersteun als gemeente de vliegwielfunctie die deze plekken en gemeenschappen vervullen. Zij hebben ervaring in het opzetten van een duurzamere economie met korte ketens, ambachtelijke productie en het opleiden van specialistische vakmensen.

Naast het behoud en het doorgeven van het erfgoed zelf, doet u er goed aan ook structureel te investeren in deze erfgoedgemeenschappen, die veelal uit vrijwilligers bestaan. Vrijwilligers doen maar liefst 70% van al het erfgoedwerk in Nederland. Dat is een kracht die we niet genoeg kunnen waarderen. Al die duizenden erfgoedwerkers geven de materiële en immateriële getuigen uit het verleden bezieling en uitstraling. Zij zorgen voor boeien, binden en borgen. En zij laten zien dat erfgoed bovenal mensenwerk is. Met de juiste ondersteuning blijven deze actieve gemeenschappen in staat om met erfgoed als middel een waardevolle bijdrage te leveren aan een fijne lokale omgeving, waarin mensen zich thuis voelen, gezien worden en zichzelf kunnen ontplooien.

5 ZET ERFGOED IN ALS GIDS VOOR KLIMAATADAPTATIE, VERDUURZAMING EN ENERGIETRANSITIE

We maken de komende decennia een fundamentele transitie door naar een fossielvrije economie, gebaseerd op grootschalige hernieuwbare energieopwekking. Erfgoed en cultuurhistorie geven handvatten om de verstoorde balans in het samenspel tussen mens en de natuurlijke omgeving te herstellen. Een beter begrip van historisch stads-, bodem-, water- en landschapsbeheer biedt een nieuwe basis voor maatregelen en oplossingen om ruimtelijke ontwikkelingen slimmer en passender tot stand te brengen.

Gebouwde, archeologische en groene monumenten zijn kwetsbaar voor overstromingen, langdurige droogte, bodemdaling en funderingsproblematiek. Het aanpakken van klimaatverandering en energietransitie is van levensbelang voor het voortbestaan van de monumenten in uw gemeente. Ook immaterieel erfgoed geeft aanknopingspunten om te werken aan een duurzame wereld.

Ook de bestaande bouwvoorraad moet worden aangepast om veel energiezuiniger te worden. Door de positieve uitstraling van monumenten en hun herkenbaarheid voor de leefomgeving gaat van verduurzaming van erfgoed een enorme voorbeeldwerking uit. Als het in een monument kan, dan kan het overal! Ondersteun de verduurzaming van monumenten met stimulerende regelgeving. Geef als gemeente het goede voorbeeld en verduurzaam uw monumentaal vastgoed.

Het landschap van de Spoordonkse Watermolen wordt gebruikt voor waterberging (Erfgoed Deal-project)

6 BEVORDER DE LEEFBAARHEID VAN HET PLATTELAND

Zie de transitie van de landbouw als één van de opgaven die bijdragen aan de vergroting van de leefbaarheid van het platteland. Andere 'grote' opgaven, waaraan erfgoed in het landelijk gebied kan bijdragen, zijn de oplossing van het woningtekort, de maatregelen ten gevolge van de klimaatverandering, zoals waterbeheer en energietransitie, en het behoeden en ontwikkelen van natuur.

Duurzame economische ontwikkeling vraagt om herijking van onze footprint en de manier waarop we met de natuur en dieren omgaan. De Nederlandse intensieve landbouweconomie trekt een zware wissel op onze leefomgeving. We komen in de knel met stikstofbeleid. Hervorming naar een ander landbouwsysteem biedt grote kansen voor natuur, recreatie en toerisme.

Doordat mensen meer gaan thuiswerken wordt het platteland een interessanter woongebied. Transformatie van historisch waardevolle agrarische complexen is een belangrijke pijler van deze transitie. Benut eerst het agrarische erfgoed voor deze woon- en werkopgave in plaats van bestaande woonkernen uit te breiden in het buitengebied. Breng de ontwikkelkansen in kaart door het opstellen van een boerderijenvisie.

Park Oosterspoorbaan in Utrecht (foto OKRA landschapsarchitecten)

Jongeren tijdens de Erfgoedweek in Amersfoort

De Nijensteen in Veessen: vergaderlocatie, fruitteelt en natuurboerderij (foto Erik Peek)

WAT IS ERFGOED?

Onder erfgoed verstaan we niet alleen monumentale gebouwen, maar ook archieven en collecties, historische landschappen, tuinen, parken, begraafplaatsen, archeologische terreinen, mobiel en digitaal erfgoed en de verhalen en ander immaterieel erfgoed die we met elkaar doorgeven. Het is overal om ons heen. Iedereen beleeft ons erfgoed dagelijks op allerlei manieren: jong en oud, in musea, vanaf een terrasje in een historische binnenstad, fietsend over een eeuwenoude dijk, surfend vanachter je computer of tijdens een dorpsfeest.

Erfgoed is een cadeau uit het verleden dat waarde toevoegt aan ons dagelijks leven!